

Határesetek — varjú a tárlóban

„Minden művészetben az alkotás
és a felfogás-megértés: a képzelet kísérlete.”

FÜLEP LAJOS

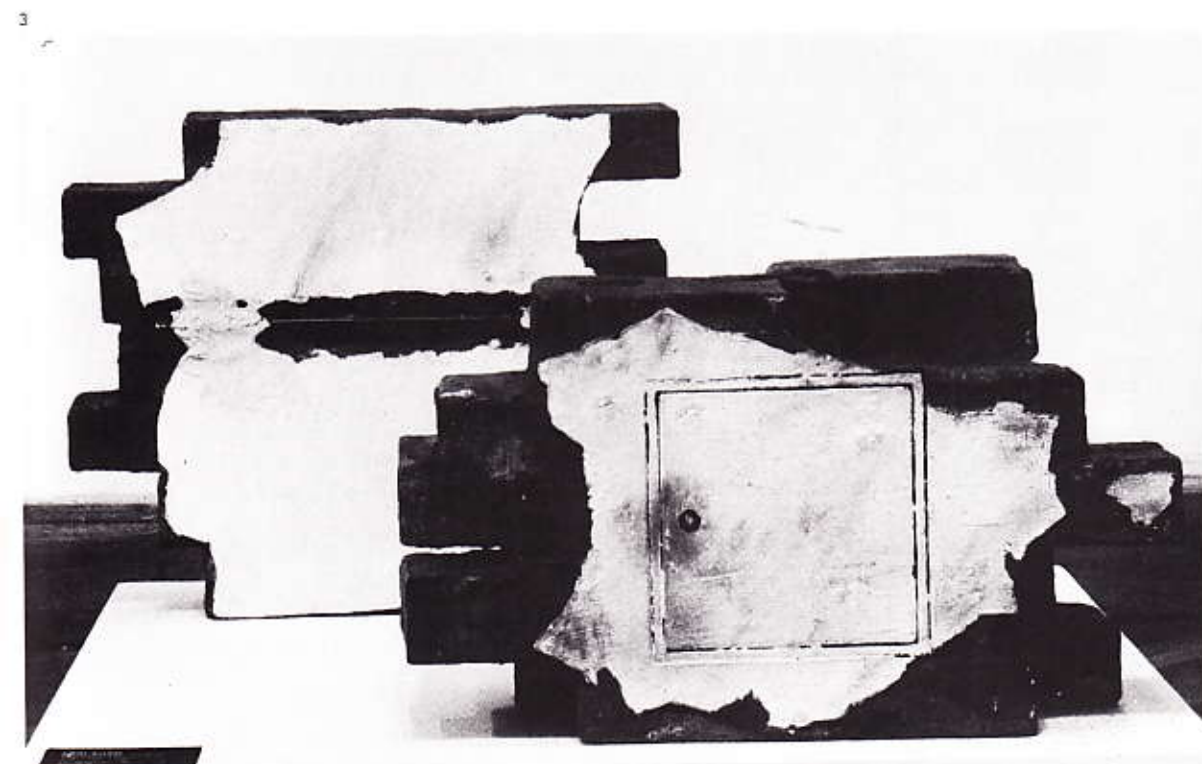
Eskulits Tamás Ilonka néni csomagját állította ki a képzőművészeti műfajok „határeseteit” bemutató tárlaton az Iparművészeti Múzeumban. A jó Ilonka néni valószínűleg Tamás biztatására kitömött varjút küldött Eskulitsék címére. Amint azt a mellékelt levelében megírta, tartalmát nem merete feltüntetni a csomag tetején. Zavarán nem is csodálkozhatunk, hiszen élete során kialakult, valószínűleg szolid pragmatizmuson nyugvó értékrendje meggátolta ebben. Ilonka néni mindamellett melegsívű, családszerető —, erre következtethetünk a csomaghoz mellékelt kockás irkalapra írt pár sorából. Valószínűleg el sem küldte volna a varjút, ha megsejti, hogy a betyár Tamás még ki is állítja egy olyan igazán tiszteletet parancsoló helyen, mint az Iparművészeti Múzeum.*

Szinte valamennyi múzeumunkban a feszélyező, a feloldódást gátló, kötelező áhítat sokkal jobban akadályozza a műtárgy és a látogató közti intenzív kapcsolat létrejöttét, mint a hermetikusan izoláló tárló üvegkalickája. Az átlagember múzeum = szentély képét kívánta megfricskázni Eskulits, felszabadultságot, természetes reakciókat re-

* Igaz, hogy éppen az Iparművészeti Múzeum a *Téralkotás – tárgyformálás* című kiállításorozatával következetesen hozzájárul a modern magyar képzőművészet eredményeinek bemutatásához.

mélve. A művészetről alkotott torz elképzeléseihez ragaszkodó, de annál önérzetesebb látogató a kiállítást megtekintve első felháborodásában és annak biztos tudatában, hogy becsapták, hiszen ő bekerezett festményt — aktot vagy csendéletet —, márvány- és bronzszobrot szeretett volna látni (bár a cím mást ígért), kiábrándultan tér haza, majd a Képesarnok Vállalat boltjaiba indul kárpótlást keresni. A tárlatlátogatók nyitottabb típusa az értékek változásán töprengve felülbírálnak a művészetről kialakult véleményét, és a látottakat nem feltétlenül elfogadva közelebb kerülhet az ilyen és hasonló művekhez és a felvetett problémákhoz. A művészettörténeti ismeretekkel rendelkezők pedig azon elmélkedhetnek, hogy *Duchamp Szökőkútja* óta — mivel ma ismét a ready-made-ek reneszánszát éljük — a konvenciórombolás eszközei keveset változtak. De talán az is tudatosul bennük, hogy amíg vannak rossz beidegződések, amíg hatnak az efféle tárgyak, addig van létalapjuk, még akkor is, ha az ötlet nem egészen eredeti. Mondjuk abban az esetben, ha a kiállítási intézmények, zsűrik megcsontosodott hagyománytiszteletét pellengérezik ki. A kérdés csupán az, hogy a sokszor saját művészetük tárgyát is felszámoló, műveikkel konvenciót romboló alkotók, ha elérték céljukat, képesek lesznek-e majd új értékek, ideák teremtésére?

1 Galántai György:

A műtárgy pontos üzenetközvetítő az idea különös tárgyasulása által, textil, papír, 60×120 cm, 1978

2 Eskulits Tamás:

Ilonka néni csomagja, papír, kitömött madár, 15×50×50 cm, 1977

3 Kéri Ádám: Elektromos doboz, festett fa, 26×37×65 cm, 1974 (fotók Tahin)

A múlt század végi, főleg akadémikus tradíciókra épülő művészetelmélet azért veti el a most bemutatásra kerülő alkotások legtöbbszörét, mert anyag- és formaszemlélete felől megközelíthetetlenek. De ha befogadó és műtárgy kapcsolata felől vizsgáljuk azokat – ami sokkal inkább intellektuális, mint mimetikus –, arra a megállapításra jutunk, hogy hatásuk nagyon intenzív. A bemutatott tárgyak jelentős része deheroizál. Amióta a művészet levetkőzte egyik felesleges koloncát, a zsenikultuszt, és leszállt az égből a földre, sokkal kézzelfoghatóbb, izzadságszagúbb és gyarlóbb lett, de meggyőzőbb, emberközelibb is.

A *Határesetek* anyagának válogatója, mint ahogy azt katalógus-előszavában is kijelentette, nem kívánt élni a hagyományos műfaji kategóriákkal. A különböző anyagokból és technikákkal készült alkotások között a textil éppen úgy képviselve van, mint a porcelán. *Bajkó Anikó* *Leletének* fotói a lencse regisztráló szenvtelenségével mutatták be egy textilhulladék-lerakat megsemmisülését. A folyamat dokumentálásával Bajkó közvetlenül utal a textilanyagok mulandó voltára. Kihívás ez a fotósor: a romlandóságot állítja szembe a nemes anyagok: a márvány és a bronz „állandóságával”. Ez a doku-

mentum előző kísérleteinek továbbgondolása. A néhány évvel korábban készült textilképein azt vizsgálta, hogy viselkedik az anyag a roncsolás különböző fázisaiban. Új, izgalmas faktúrákat, színeket és formákat keresett, de már itt is foglalkoztatja a textil fontos jellemzője – mulandósága. Ám ahogy az antidráma sem a dráma megszűnését, csak a valóság feltárásának egy új útját jelentette, úgy Bajkó sem a művészetet kívánja negligálni, csupán új kiléjezési formák és módok után kutat. Kétségtelen, hogy eközben ő jutott legközelebb az „antiart” törekvésekhez.

A keramikus *Polgár Ildikó* posztpopos tárgyakat: süteményt, kis csomagot, teáskannát és újságot formált anyagában színezett porcelánból. A hatvanas években a konzervcola és társai festve, sőt bronzba öntve jelentek meg a kiállítótermekben, a fogyasztót jellemző sok más tárggyal egyetemben; a dada után újabb tiltakozásképpen, most a fogyasztói mentalitással szemben. E tárgyakat tíz évvel később márványból újból kifaragták. Proteszt jellegük helyett művészségükkel érvelve a művész formaérzékenységét, mesterségbeli tudását dokumentálták. A spanyol *Mora Soler* levesestálat faragott márványból és alája terített, amely úgy ráncolódik, mint a szövet. Az anyag minden részecskéjét ismerő és a mesterséget a legmagasabb fokon gyakorló szobrászt az illúziókeltés érdekelte, a tárgy metamorfózisa. Polgárt is e problémák foglalkoztatták, amikor porcelántárgyait – az újságot, a süteményt – formálta. A giccs már jó régen felfedezte a sohasem hervadó műanyagvirágot, a nem rothadó gipszgyümölcsöt. De míg a „boldogság művészete” helyettesíteni akarja a valódit, a művész elidegenít a tárgytól, funkciójától megfosztva, környezetéből kiemelve vizsgálja, és mindezt úgy teszi, hogy csúfot űz hiszékenységből, ironizál, játszik: felfedezi valaminek a céltalanságát, hogy rádöbben a fontosságára.

Kéri Ádám is a művészetet profanizáló alkotók közül való. A kiállításon látható „faldarabba” épített elektromos dobozát már idestova öt éve készítette. Célja az új témák keresése mellett a hétköznapi tárgyak nélkülözhetetlenségének demonstrálása volt, s ezt természetes közegükből való kiemeléssel érte el. Eközben a valóság és az illúzió – az olyan mintha és mégsem az –, a művészet egyik nagyon régi, de napjainkban ismét egyre inkább a felszínre kerülő problémafelvetése is foglalkoztatta.

Sok kritikusunk hiányolja a modern művészet társadalmi aktivitását. A kicsit talán felnagyított elzárkózásnak, közönynek érdemes lenne egyszer a forrásait is tüzetesebben megvizsgálni. Akkor valószínűleg kiderülne, hogy a görcs régi keletű, részben az ötvenes évek bírálatot nem tűrő, téves művészetszemléletének s ennek illusztrálását követelő intézkedéseknek következménye. Nem lehet – és ezt a bemutatott művek is bizonyítják – egyetlen műalkotás sem független attól a közegtől, amelyben születik.

Erősen társadalmi indíttatásúak például *Bukta Imre* gépszobrai, köztük az itt kiállított „műanyagból tiszta búzát gyártó” gépe, mely a műanyagoknak a természetes anyagokat kiszorító, életteret zsugorító terjedésére figyelmeztet. Általánosabb síkon: a műreakciók veszélyére, szemben a természetes megnyilatkozásokkal. De egysíkúvá tennék alkotását, ha csupán a probléma illusztrációjának tekintenénk. Az érdekes technikai megoldások, a pontos kivitelezés a művész találékonyságát, mesterségbeli igényességét dicsérik, s ez nem lebecsülendő érdem.

zászló, melyet szívesen néztek a nézők, képzőművészeti témaként számtalanszor feldolgozták itthon és külföldön. Galántai György egyszerűen kiállította a piros-fehér-zöld és a vörös lobogót. A kiállítás lebontása után otthon tárolta, s egy műterembeázás során foltos lett. Az Állami Biztosító a meszelés, tetőjavítás mellett a zászló kitisztításáért is fizetett. Galántai az Iparművészeti Múzeumban rá-tűzte a zászlóra az Állami Biztosító ügyiratát, végigkövetve ezzel egy tárgy sorsát és jelentéstartományainak alakulását. Koncept ihle-tésű művével a mindent aktaként kezelő intézmények bürokratizmu-sát dokumentálja.

Az eredeti és a másolat, a tárgyak és reprodukálásuk viszonya, amit W. Benjamin olyan kitűnően vázolt sokat idézett tanulmányá-ban, képzőművészeinket is foglalkoztatja. Kelemen Károly a *Sok-szorosítás redukciója – Beuys-kereszt* című alkotása az auráját veszített tárgy egyéniesítése. A reprodukció hasznos ismeretterjesztő, de nem azonosítható eredetijével, és főleg nem állítható annak helyébe. Számtalanszor támad olyan érzésünk egy újságban vagy reproduk-ción látott tárgy kapcsán, hogy ismerjük, pedig mindig csak külső jellemzőivel találkoztunk. Kelemen a kommunikációhordozók által manipulált információ tarthatatlanságából indul ki, abból, hogy sokszor már a reprot tartjuk eredetinek. Mondhatjuk azt is, hogy a fetiszizált másodlagosság vizsgálatával kívánja a hazug kapcsolat visszasságait kifejezni.

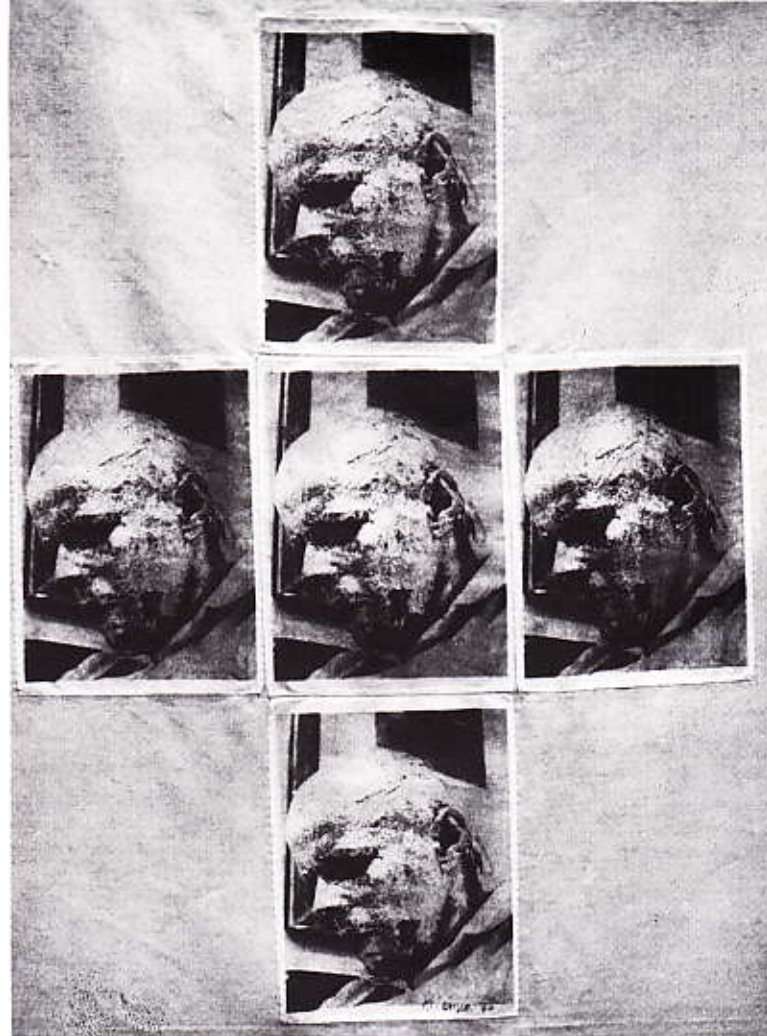
A hagyományos művészetszemlélet szívósságára jellemző, hogy még e tárlat rendezőiben sem ötlött fel: a kiállított alkotások tárgy voltát túllépve az ettől eltérő törekvések bemutatására is vállalkoz-hattak volna. Pedig az akció, a happening merítette volna ki legin-kább a „határeset” fogalmát. Mindössze *El Kazovszkij Játék az el-tárgyasításról* című panoptikumának fotósorait szerepeltették. Egy cselekmény képzőművészeti megjelenítését kísérhetjük végig rajtuk. Nemcsak a szituáció, de a tér felhasználása is a színpadot idézi, mint ahogy műanyag szobrainak tere is színpadi tér, és megmerevedett figuráinak együttese is a történés megmerevedését sugallja.

Záborszky Gábor a kollázs és a montázs tradícióit felhasználva alkotta meg *Eső után köpönyeg* című képét. Az anyagok, a külső for-mai jellemzők – színezés, keret – alapján osztályozó zsüriket az ilyen és hasonló művek hozzá leginkább zavarba, teszik tanácstalanná. Pogány Gábor, a kiállított anyag válogatója tervezetében ezt a hely-zetet konkrét példával illusztrálta: az 1975. évi Stúdió-kiállítás festőzsürije *Szokk Iván Villanyoltás* című munkáját átküldte a szom-széd teremben működő szobrászszűrőnek azzal, hogy dombormű. A szobrászok visszaadták mondván, illetéktelennek érzik magukat véleményezésére, mivel az alkotás színes. A festők végül azért voltak hajlandók lezsűrízésére, mert a szóban forgó mű keretben volt.

A „határesetek” kreált kategóriájának felszámolására is ez a mód-szer lenne a legalkalmasabb. A képző- és iparművészet területén a műfajhatárok egyre jobban összerosódnak. Új anyagok, új kife-jezési formák születnek, amiket nem lehet a képzőművészet, szobrá-szat, festészet, grafika műfaja alá rendelni. A határesetek szükség-megoldását még a hagyományos anyag és forma szerinti felosztás termelte ki. Az új módszerek, anyagok és kifejezési formák, ameny-nyiben nívósak, mind a valóság sokrétűségét, a teremtés számtalan módját hivatottak bizonyítani. Mesterséges meggátolásuk csak mű-vészetünket tenné szegényebbé. Művészettörténetünk alakítóinak az újabb merev műfaji kategóriák létrehozása helyett inkább az alkotások széles körének minőségvizsgálata lehetne célja.

Szükségtelen tehát feltenni a kérdést: a kiállítás megvalósította-e kitűzött célját? Szükségmegoldások esetén mindig legfeljebb kom-promisszumokról lehet szó. A Határesetek egy kiállítás volt az éven-ként megrendezésre kerülő több tucat közül, egy alapkoncepciójában tisztázatlan, de problémafelvetésében hasznos bemutató, jó, közepes és gyenge művekkel. Olyan tárlat, amely ha kicsit megkésve is, új vizsgálódási szempontokkal járult hozzá modern képzőművészetünk bemutatásához, a kiállításlátogató közönség tájékoztatásához, ízlésé-nek alakításához, ahhoz az értékkeremtő-értékromboló folyamathoz, amelyet nyitottsággal, valamennyi művészeti felfogás és kifejezési mód értékelésével, bemutatásával kell és lehet csak alakítani. A túl merev kategóriák bilincsei évekkkel, sőt évtizedekkel visszavethetik a művészet fejlődését, deformálhatják a kifejezési mód spontaneitá-sát, az új értékek születését. E nyitottság természetesen növeli a kri-tika felelősségét, megkívánja nagykorúságát.

LÓSKA LAJOS

7

4 *El Kazovszkij: Játék az eltárgyasításról*, 1978, MOM Művelődési Központ (fotó Medvigy)

5 Záborszky Gábor: *Eső után köpönyeg*, vegyes technika, 140×110 cm, 1979 (fotó Záborszky)

6 Kelemen Károly: *Sokszorosítás redukciója – Beuys kereszt*, vászon, szitanyomás, 200×170 cm, 1977 (fotó Tahin)

7 Polgár Ildikó: *Csendélet*, anyagában festett porcelán, 40×40 cm, 1978 (fotó Tahin)